

NIEUWSBRIEF NO:17

SICHTING WERKGROEP FLORAKARTERING DRENTHE (WFD)

Secretariaat:

H.D.Heinemeijer

Parallelweg 1

6574 AN Ubbergen

tel: 080-230861

December, 1989

Beste Atlasmedewerk(st)ers,

In deze nieuwsbrief een artikel van Ruud de Koning over de Veenkoloniën, als vervolg op een eerder artikel over dit gebied die in Nieuwsbrief no. 15 heeft gestaan. Verder een verspreidingskaartje van Gagel met een toelichting van Ate Dijkstra. Daarnaast enkele mededelingen van de werkgroep, een oproep en het voorlopige excursieprogramma voor 1990 van de Stichting FLORON.

Velen hebben de lijsten van het afgelopen seizoen al opgestuurd. Degenen die dit nog niet gedaan hebben worden verzocht dit in januari alsnog te doen. Er begint nu echt schot te komen in de automatische verwerking van al het verzamelde materiaal. We willen dan ook proberen vóór het begin van het veldseizoen de tot nu toe verzamelde gegevens in de computer in te voeren, vandaar de vraag achterstallige lijsten op te sturen. Aan het begin van het voorjaar kunnen we dan een goed beeld hebben waar, in welke gebieden en bij welke soorten(groepen) nog storende hiaten vallen, zodat we die in 1990 kunnen opvullen. Bij de keuze van de excursies van de werkgroep zal dit uiteraard ook een belangrijke rol spelen. Ons excursieprogramma komt in maart/april in de voorjaars nieuwsbrief.

HERHAALDE OPROEP:

De stichting werkgroep florakartering Drenthe heeft binnenkort grote behoefte aan iemand die verstand heeft van financiën en die zich de komende jaren vooral wil gaan bezighouden met fondsenwerving voor de uitgave van de Atlas van de Flora van Drenthe.

Met de uitgave van een dergelijk boek zijn enkele tienduizenden guldens gemoeid. Langzamerhand moet er naast het verzamelen van gegevens en het samenstellen van de Atlas ook gezocht worden naar financiële middelen en subsidie-mogelijkheden om dit een uitgave te komen.

DE VEENKOLONIEN: EEN TWEDE BEZOEK AAN ACHT EXCURSIEHOKKEN

In Nieuwsbrief no.15 deed ik verslag van 2 excursies in de Veenkoloniën waarbij in totaal 8 hokken werden geïnventariseerd. Afgelopen jaar heb ik deze hokken een tweede keer geïnventariseerd. De hokken die de eerste keer in juni werden geïnventariseerd bezocht ik opnieuw in september. De hokken die de eerste ronde in september hadden, bezocht ik opnieuw in mei. Tijdens de tweede ronde schreef ik alleen de soorten bij die bij de eerste ronde niet waren gevonden.

De aantallen

De nu gevonden aantallen verschillen aanzienlijk met die van de eerste ronde. Toen werden tussen de 123 en 156 soorten per hok gevonden met een gemiddelde van 148,5 soorten. Nu liggen de aantallen op 164 resp. 181 met een gemiddelde van 174 soorten per hok. Het totaal aantal gevonden soorten van alle acht hokken tezamen steeg van 281 naar 301 soorten, een toename dus van 20 soorten.

In onderstaande tabel (tabel 1) wordt een overzicht gegeven per km-hok.

Hoknr	Waarn	Aantal le ronde in juni	Aan- vulling in sept	Totaal le en 2e ronde	% 1e ronde	% 2e ronde
1	A	123	44	167	74	26
2	B	154	27	181	85	15
3	C	155	24	179	87	13
4	D	156	19	175	89	11
gemiddeld		147	28,5	175,5	84	16
		sept	mei			
5	D	147	22	169	87	13
6	B	145	19	164	88	12
7	B	153	25	178	86	14
8	C	156	22	178	88	12
gemiddeld		150,3	22	172,3	87	13

Tabel 1: aantal soorten per hok in 1e en 2e ronde.

Links zijn eerst hoknummer en waarnemer vermeld. De bovenste vier hokken hebben de eerste ronde in juni gehad, de onderste vier in september. In de eerste kolom staat het aantal soorten van de eerste ronde, in de tweede kolom het aantal bijgevonden soorten van de tweede ronde. In de derde kolom volgt dan het totale aantal soorten van het hok (som van de eerste en tweede kolom).

In de vierde kolom is het aantal van de eerste ronde uitgedrukt in procenten van het totaal aantal soorten van dat hok, in de vijfde kolom het percentage bijgevonden soorten van de tweede ronde.

Over de resultaten kunnen enkele opmerkingen gemaakt worden.

De aantallen bijgevonden soorten ontlopen elkaar niet veel, het varieert van 19 tot 27 soorten per hok, uitgedrukt in procenten van 11 tot 15%. Een uitzondering vormt hok 1: hier werden 44 soorten bijgevonden hetgeen overeenkomt met 26%. Dit hok is al eerder opgevallen omdat het aantal van de eerste ronde ver onder het gemiddelde ligt van de overige hokken. Echter, het totaal van eerste en tweede ronde van dit hok wijkt niet meer af van dat van de overige hokken. Het moet dus om een waarnemersverschil gaan. De verklaring is dan ook dat de eerste ronde van dit hok door een minder ervaren waarnemer is gedaan, in tegenstelling tot de overige waarnemers die veel ervaring hebben met dit soort inventarisaties.

In mijn vorige artikel over de Veenkoloniën verwachtte ik een soortenaantal variërend van 181 tot 195 soorten per hok. Die aantallen zijn niet gehaald. Ik baseerde deze verwachting op een onderzoek in een 27-tal hokken nabij Assen waar ik in de eerste ronde gemiddeld 80% van het aantal soorten had gevonden. Dit is een te algemene benadering. Het blijkt namelijk dat het percentage van de eerste ronde afhankelijk is van het tijdstip in het seizoen.

Om hokken voor dit doel te vergelijken moeten ze aan drie criteria voldoen: de eerste ronde moet in het voorjaar hebben plaatsgevonden, de tijdstippen van de eerste ronde moeten hetzelfde zijn (in dit geval de maand juni) en de hokken moeten door ervaren waarnemers zijn geïnventariseerd.

Bij het onderzoek bij Assen blijken 7 hokken aan deze criteria te voldoen, in de Veenkoloniën 3 hokken. De percentages van de eerste en tweede ronde zien er als volgt uit:

	% 1e ronde	% 2e ronde
7 hokken Assen	85	15
3 hokken Veenk	87	13

Hoewel het aantal hokken dat vergeleken wordt klein is, mag het toch opmerkelijk heten dat de percentages zo dicht bij elkaar liggen, temeer daar de hokken in landschappelijk opzicht (beekdal versus veenkoloniën) sterk van elkaar verschillen.

Nog opmerkelijker is het dat de hokken die de eerste ronde in september hebben gehad en de 2e ronde in mei volkomen vergelijkbare percentages hebben (zie hok 5 t/m 8 in tabel 1).

Frekwentie van de soorten

Bij de tweede ronde werden voor alle acht hokken tezamen 202 nieuwe waarnemingen gedaan. Daarbij waren in totaal 122 soorten betrokken. Van 102 soorten veranderde de frekwentie (dat is het aantal hokken waarin een soort is aangetroffen) in een hogere frekwentie. De overige 20 soorten werden geheel nieuw bijgevonden. Deze kwamen dus niet voor op de totaallijst van de eerste ronde. In tabel 2 zijn de frekwentieveranderingen weergegeven.

De eerste kolom geeft de frekwentie weer. In de tweede en derde kolom staat het resultaat van resp. de 1e en de 2e ronde. De vierde kolom geeft het verschil weer van de tweede en de derde kolom. In de vijfde kolom staat het percentage vermeld van het totaal van de 1e ronde, evenzo in de zesde kolom van de tweede ronde. De laatste kolom tenslotte laat het verschil zien in procenten van de vijfde en de zesde kolom.

Opvallend is de toename van frekwentieklassse 8. In de eerste ronde bleken 55 soorten in alle hokken voor te komen, na de tweede ronde bleken dat er 79 te zijn. De overige veranderingen bleken minder groot.

Opmerkelijk is ook dat de twee extremen, frekwentieklassen 8 en 1, tezamen de helft (150) van het totaal aantal soorten omvat.

frekw	aantal 1e ronde	aantal 2e ronde	toe-/ afname	% 1e ronde	% 2e ronde	toe-/ afname
8	55	79	+24	19,6	26,3	+6,7
7	29	35	+ 6	10,3	11,6	+1,3
6	26	17	- 9	9,3	5,6	-3,7
5	15	21	+ 6	5,3	7,0	+1,7
4	27	24	- 3	9,6	8,0	-1,6
3	23	24	+ 1	8,2	8,0	-0,2
2	30	30	+ 1	10,3	10,0	-0,3
1	77	71	- 6	27,4	23,6	-3,8
Totaal	281	301	+20			

Tabel 2: aantal soorten per frekwentie

Categoriën bijgevonden soorten

De soorten die in de tweede ronde zijn bijgevonden kunnen min of meer in 5 categoriën worden onderverdeeld:

1. Soorten die bij de eerste ronde over het hoofd zijn gezien
2. Soorten die buiten de gelopen route van de eerste ronde zijn gevonden
3. Soorten die met weinig exemplaren op slechts één plaats voorkomen
4. Soorten waarvan de herkenbaarheid van het seizoen afhangt
5. Soorten met determinatieproblemen.

ad. 1. Dit zijn de makkelijk herkenbare of opvallende soorten die (meestal) veel in het hok voorkomen. Waarschijnlijk zijn ze wel gezien maar om de een of andere reden niet aangestreept, misschien met de gedachte van "die heb ik al" of ze zijn gewoon vergeten. Voorbeelden daarvan zijn *Haagwinde*, *Bijvoet*, *Moeraswalstro*, *Witte Dovenetel* en *Pinksterbloem*.

ad. 2. Dit zijn soorten die op een bepaalde plaats, meestal een wat afgelegen (deel van een) landschapselement voorkomen, bijvoorbeeld het eind van een wijk of een afgelegen slootje, meestal tevens gelegen aan de grenzen van het hok. Het is in ieder geval een plaats die bij de eerste ronde niet bezocht is. Een voorbeeld daarvan is een slootje in hok 2 waar ik alsnog de volgende soorten kon noteren: *Waterweegbree*, *Grote Egelskop*, *Gewone Waterkers*, *Veelwortelig Kroos* en *Liesgras*.

ad. 3. Hier gaat het om weinig in het hok voorkomende soorten. Ze komen op één plaats voor met slechts één of enkele exemplaren. Dat kan, zoals bij de tweede categorie een afgelegen plaats zijn maar dat hoeft beslist niet. Het is min of meer het toeval dat bepaalt of je zo'n soort ook werkelijk treft; kijk je net achter die pol of onder die struik of loop je aan de "goeie" kant van een wijk dan heb je hem. Zoniet, dan mis je hem.

Zo vond ik langs een wijk die volgens het routekaartje bij de eerste ronde was afgelopen onder een pol *Liesgras* nog 5 exemplaren *Waterviolier* en even verderop onder een Wilgestruik nog 2 exemplaren *Dagkoekoeksbloem*.

ad. 4. Het seizoensaspect speelt ook een rol. Veel hangt echter af van de kennis van de waarnemer als het gaat om nog weinig ontwikkelde of nog niet bloeiende planten of kiemplanten. De ene waarnemer herkent *Knopkruid*, *Duizendknopen* en *Melkdistels* al in het voorjaar op soortniveau. Andere waarnemers strepen deze soorten pas later in het seizoen aan.

Soorten die meer in het voorjaar worden aangestreept zijn *Zandraket*, *Reukgras*, *Zachte Dravik*, *Rode Schijnspurrie*, *Grote Vossestaart*, *Paashaver* en *Veelkleurig*

Vergeetmij nietje. Voorbeelden van najaarssoorten zijn *Reukloze Kamille*, *Ogentroost*, *Streepzaad*, *Zwarte Nachtschade*, *Tandzaadsoorten*, *Koppige Duizendknoop* en *Hanepoot*.

ad. 5. Bij enkele soorten vermoed ik determinatieverschillen. In hokken waar in de eerste ronde *Brede Waterpest* is aangestreept vond ik bij de tweede ronde steeds de *Smalle*; *Brede Waterpest* bleef in zo'n hok voor mij onvindbaar. Bij *Abeel* (grijze of witte) deed zich iets dergelijks voor. *Westerwolds Raaigras* bleek vaak niet aangestreept. Misschien is deze soort aangezien voor *Engels Raaigras*. Ook twijfelde ik aan enkele determinaties van de eerste ronde: *Watergras*, *Veldrus* en *Schedefonteinkruid* kon ik bij de tweede ronde niet (terug)vinden.

Kanttekeningen

Zelf ben ik ook onderhevig aan de foutenbronnen die af te leiden zijn uit de genoemde categorieën bijgevonden soorten.

Zo heb ik in een aantal hokken enkele algemene soorten niet gevonden zoals *Avondkoekoeksbloem*, *Lijsterbes* en *Kleine Klaver* (wellicht vergeten te noteren?). Dat geldt in ieder geval voor een vondst van *Zwart Tandzaad*. De verrassing over deze vondst was zo groot dat ik vergeten heb hem aan te strepen.

Merkwaardig is het om in een hok geen *Timotheegras*, *Akkervergeetmij nietje*, *Akkerereprijs* of *Waterpeper* te vinden. Mogelijk komt dit doordat ik deze soorten in het "ongunstige" seizoen moest zoeken en waren ze wellicht al in de eerste ronde vergeten.

Ronduit ergerlijk is het om tevergeefs te zoeken naar *Mannagrass*, *Madeliefje* of *Rode Klaver*. Of komen deze zeer algemene soorten toch niet in elk hok voor? De berekende 87% van de eerste ronde moet dan ook als een maximum beschouwd worden. Intensiever onderzoek zal ongetwijfeld nog enkele waarnemingen opleveren en daarmee daalt dan het genoemde percentage.

Konklusies

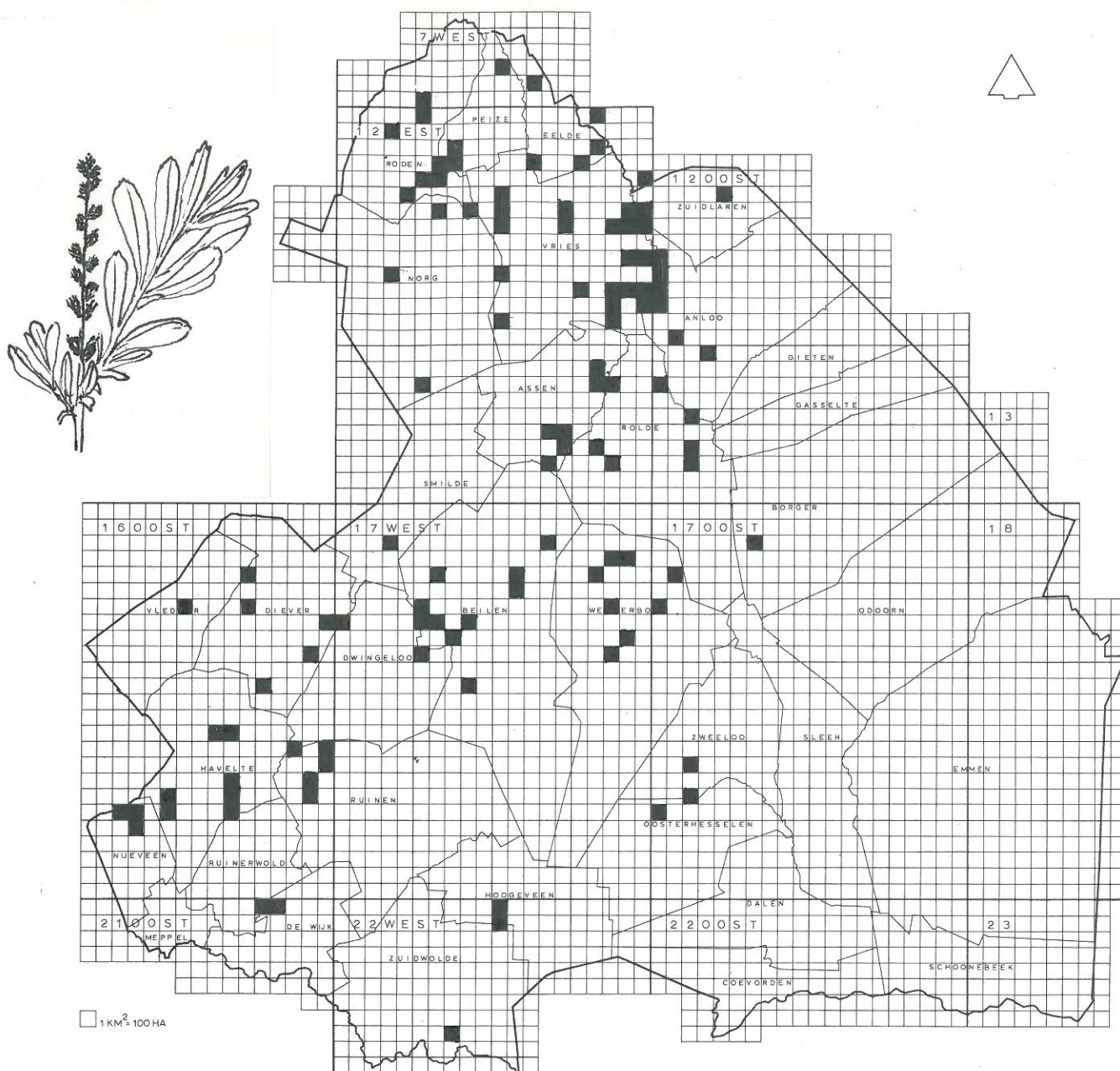
Bij een eerste ronde in het voorjaar werd gemiddeld 87% van de soorten gevonden hetgeen overeenkomt met de resultaten van onderzoek elders. Bij een eerste ronde in de nazomer werd een gelijk percentage gescoord.

Om het seizoensaspect te ondervangen is het van belang om twee inventarisatieronden in een hok te doen: de eerste in het voorjaar, de tweede in de nazomer (andersom kan ook). Een tweede ronde is ook van belang om "vergeten" soorten te vinden.

Indien slechts één inventarisatieronde wordt uitgevoerd is het van groot belang om alle elementen en biotopen, ook die afgelegen liggen of moeilijk bereikbaar zijn, te onderzoeken.

Van *Smalle* en *Brede Waterpest* dient in de volgende Nieuwsbrief een goede beschrijving met determinatiekenmerken te worden opgenomen.

Ruud de Koning

De verspreiding in Drenthe van *Myrica gale* - Gagel

Gagel (*Myrica gale*) is een vrij lage tweehuizige struik. Tweehuizig wil zeggen dat een plant alléén mannelijke of alléén vrouwelijke bloemen heeft. Er zijn dus mannelijke planten en vrouwelijke planten. Gagel heeft verder harsklieren die een aromatische olie bevatten die deze struik zijn karakteristieke, zoete, kruidige geur geeft. Deze olie is giftig en roesverwekkend. Desondanks, hoogstwaarschijnlijk juist daarom, vormde Gagel een belangrijk bestanddeel van een mengsel van kruiden, het zogenaamde "gruit" of "gruut". Dit werd in de vroege middeleeuwen maar ook

nog tot in de late middeleeuwen gebruikt voor de bereiding van bier. In de late middeleeuwen ging men in plaats van "gruit" of "gruut" steeds meer hop gebruiken voor de bierbereiding.

Ook in Drenthe werd, blijkens ordelen van de etstoel, Gagel verzameld voor de bierbereiding. Zo is in 1408 sprake van een "gruter van Yde" en wordt nog in 1471 ene Sijmon Polman door de bisschop van Utrecht beleend met het "gruit" van Yde. Dat het hier steeds Yde betreft is niet zo verwonderlijk, want ook nu nog komen gagelstruwelen in de buurt van Yde voor.

Gagel is een struik van vooral zure, vochtige tot zeer natte gronden, die meestal 's winters onder water staan maar 's zomers droogvallen. In Drenthe komt Gagel, vaak struweelvormend, voor langs randen van vennen of in hoogveenrestanten met veenputten. Verder kan men deze soort soms aantreffen op de flanken van de beekdalen en in het laagveen gebied. Vermoedelijk is deze soort vroeger in de beekdalen en laagveengebieden algemener geweest dan thans het geval is. Opvallend is verder het ontbreken van Gagel in de hoogveengebieden in het zuidoostelijk deel van de provincie.

Uit de in december uitgekomen "Atlas van de Nederlandse Flora, deel 3, minder zeldzame en algemene soorten" blijkt dat veel gegevens, die de afgelopen jaren door medewerkerk(st)ers van de werkgroep en de P.P.D. van Drenthe verzameld zijn, landelijk nog niet bekend zijn. Op de landelijke kaart is voor Drenthe Gagel in 42 uurhokken (5 x 5 km) aangegeven (grenshokken met andere provincies niet meegerekend). Geven we de door de werkgroep en door de P.P.D. van Drenthe verzamelde gegevens weer op uurhok-basis, dan blijkt Gagel in 44 uurhokken voor te komen. Voor 30 uurhokken geeft zowel deze Atlas als het hiernaast opgenomen kaartje Gagel op. Voor 12 uurhokken wordt alleen in de Atlas melding gemaakt van het voorkomen van Gagel. Hierbij moet wel bedacht worden dat de gegevens in deze atlas verzameld zijn over een zeer lange periode, namelijk vanaf 1950. Het is dus niet uitgesloten dat Gagel momenteel in de betreffende uurhokken niet meer voorkomt. Het gaat hier voornamelijk om vindplaatsen langs de zuid- en ooststrand van het Drents plateau en langs de Reest. Gagel is daarentegen, na 1970, in 14 uurhokken in Drenthe aangetroffen die niet vermeld staan in de Nederlandse Atlas. Hier

gaat het vooral om uurhokken ten noordwesten van Assen en in Zuidwest-Drenthe. Het drentse materiaal is, daar de inventarisaties per km² zijn uitgevoerd, bovendien veel gedetailleerder. Al met al blijkt hieruit dat, zelfs voor een dergelijke opvallende soort, veel standplaatsen ontdekt kunnen worden die nog niet bekend zijn.

FLORON excursies in 1990 (weekeind en werkweek)

- Grensoverschrijdende wekeidexcursie in samenwerking met Nederlandsaksische floristen:

7 juli Zuidoost-Groningen

8 juli Lathen aan de Eems (± 20 km van Ter Apel)

- Werkweek van 20 t/m 27 juli

Ook voor 1990 staat een Floron werkweek op het programma. Met het oog op de afronding van het Atlasproject van de Werkgroep Florakartering Drenthe is ervoor gekozen de werkweek in Drenthe te houden, op de grens van Hondsrug en Hunzedal. Uitvalsbasis is het vacantieterrein 'Het Land van Bartje' te Ees bij Borger. De werkweek staat open voor alle geïnteresseerden. Zowel kamperen als verblijf in een bungalow is mogelijk.

AANMELDING (naam, adres, telefoonnummer en gewenste accommodatie) zo snel mogelijk melden bij Eddy Weeda, Stichting FLORON, Postbus 9514, 2300 RA Leiden of telefonisch bij Nelleke van der Meijden tel: 071-273533. Gelijktijdig inschrijfgeld storten op postgiro 5914207 t.n.v. penningmeester FLORON, Enschede, onder vermelding van 'werkweek'. Het inschrijfgeld is f 60,- p.p. voor kampeersers en f 120,- p.p. voor wie in een bungalow wil verblijven.

De overige Floron-zaterdagexcursies zullen in de voorjaars nieuwsbrief worden opgenomen.

Namens de werkgroep,

Hester.